

DEJAVNIKI NALAGANJA PIRATSKIH DATOTEK S SPLETA PRI SLOVENCIH

doc. dr. **Mateja Kos Koklič**
Univerza v Ljubljani
Ekonomska fakulteta
mateja.kos@ef.uni-lj.si

prof. dr. **Irena Vida**
Univerza v Ljubljani
Ekonomska fakulteta
irena.vida@ef.uni-lj.si

Povzetek: Spletno piratstvo je globalen pojav, ki pridobiva vse večje razsežnosti, posledice tovrstnih dejanj pa čutijo zlasti glasbena in filmska industrija ter proizvajalci programske opreme. Pričujoča kvalitativna raziskava nudi vpogled v dejavnike, ki opredeljujejo porabnikovo nalaganje piratskih datotek s spleta. V študiji smo si zastavili naslednje raziskovalne cilje: (a) raziskati porabnikovo nalaganje piratskih datotek z vidika motivatorjev in zaviralcev, (b) proučiti, kateri konstrukti, uporabljeni v teorijah pojasnjevanja piratskega vedenja, se pojavljajo v skupinskih pogovorih, (c) na podlagi rezultatov podati implikacije za ustvarjalce politike ter industrijo. Rezultati analize kvalitativnih podatkov, pridobljenih v Sloveniji, kažejo, da je spletno piratstvo sprejemljiva oblika vedenja brez večjih etičnih ali moralnih zadržkov. Kljub temu porabniki uporabljajo tehnike racionalizacije, s katerimi zmanjšajo vpliv negativnih čustev, povezanih s kršenjem norm. Med močne motivatorje nalaganja s spleta sodijo zaznane koristi piratskih datotek, nasprotno pa posameznike od te aktivnosti odvrčajo zaznane tveganje in zaznane koristi originalnih datotek. V skupinskih pogovorih so sodelujoči omenili tudi vidik posledic za širšo družbo, tako v pozitivnem kot negativnem smislu, vendar pa ta nima tako izrazitega vpliva na njihovo vedenje. V zaključku prispevka so podane tudi implikacije dobljenih rezultatov.

Ključne besede: spletno piratstvo, vedenje porabnikov, nalaganje piratskih datotek, motivatorji, zaviralci

DETERMINANTS OF DIGITAL PIRACY AMONG SLOVENES

Abstract: Digital piracy is a global and widespread phenomenon, and the impact is felt particularly in the music, movie and software industries. This qualitative study provides an insight into the factors that determine consumers' downloading of pirated files from the Internet. The goals of this research are: (a) to investigate

consumers' digital piracy in terms of motivators and deterrents, (b) to examine which constructs used in theories explaining piracy behavior occur in focus group discussions, (c) to suggest implications for policy makers and industry. The results show that digital piracy is an acceptable form of behavior; it lacks significant ethical or moral objections. However, consumers resort to rationalization techniques to reduce the impact of negative emotions associated with norm violations. Our findings show that perceived benefits of pirated files are found to be one of the strongest motivators for downloading from the Internet. On the other hand, perceived risks and benefits of the original file discourage individuals from digital piracy. Participants in focus group discussions also mentioned the aspect of consequences for the society at large, both positive and negative, but those consequences do not seem to affect their behavior. In conclusion, the implications of different patterns of results identified are discussed.

Keywords: Internet piracy, consumer behavior, digital piracy, motivators, deterrents

1. UVOD

Spletno piratstvo, v tej raziskavi opredeljeno kot nalaganje piratskih datotek s spleta, je globalen pojav, ki pridobiva vse večje razsežnosti. V zadnjih mesecih je vidneje razburkal tudi slovensko javnost, ko je Slovenija postala podpisnica mednarodnega Trgovinskega sporazuma za boj proti ponarejanju ACTA, ki se loteva tudi reguliranja spletnega piratstva (MGRT, 2012). Pojav se dotika več deležnikov, od porabnikov in prodajalcev do proizvajalcev. Med slednjimi čutijo močan vpliv zlasti glasbena in filmska industrija ter proizvajalci programske opreme. Po ocenah iniciative BA-SCAP (2011) naj bi se skupna vrednost piratskih verzij glasbenih in filmskih datotek ter programske opreme gibala med 23 in 57 milijardami evrov, do leta 2015 pa naj bi se povzpela na 180 milijard evrov. Najdemo še druga poročila proizvajalcev, ki prikazujejo kanibalski učinek piratstva na njihove prihodke, vendar nekateri analitiki dvomijo o pravilnosti tako ocenjenih izgub in skušajo opredeliti tudi pozitivne učinke za proizvajalce (Bhattacharjee, Gopal, Lertwachara in Marsden, 2006; Mattelart, 2009). Podobno je tudi z opredelitvijo učinkov na porabnike, saj v literaturi najdemo pozitivne in negativne (Hennig-Thurau, Henning in Sattler, 2007).

Kljub zavedanju, da gre za pomemben pojav, pa literatura izpostavlja relativno plitko razumevanje porabnikovega odnosa do piratstva, zlasti v luči družbenih in psiholoških dejavnikov (Goles et al., 2008; Gopal, Sanders, Bhattacharjee, Agrawal in Wagner, 2004). Pogosto uporabljen pristop k raziskovanju spletnega piratstva je domena etičnega odločanja, vendar pa študije kažejo, da porabnikovo dojemanje presega pojem etike in se dotika tudi tem, kot so finančni učinki na industrijo in koristi vzorčenja glasbenih novosti (Coyle, Gould, Gupta in Gupta, 2009). Zato je smiselno natančneje raziskati, kateri dejavniki vodijo porabnike k nalaganju s spleta in kateri jih od tega odvračajo. Vrzal je zaznati tudi z vidika geografske pokritosti, kajti raziskav, opravljenih na temo nalaganja piratskih datotek med Slovenci, je malo. Za slovenski trg je sicer značilno, da je stopnja piratstva med najvišjimi v Evropski uniji. Za ilustracijo navajamo podatke organizacije BSA (2010), da naj bi delež stopnje piratstva programske opreme v Sloveniji znašal 46 odstotkov. To dejstvo dodatno podkrepi izbiro Slovenije za poglobljeno proučitev zaznavanja spletnega piratstva med njenimi prebivalci. Omenjene vrzeli so nas spodbudile k raziskavi, katere cilji so: (a) raziskati motivatorje in zaviralce spletnega piratstva porabnikov, (b) proučiti, kateri konstrukti, uporabljeni v teorijah pojasnjevanja piratskega vedenja, se pojavljajo v skupinskih pogovorih, (c) na podlagi rezultatov podati implikacije za nosilce institucionalne politike in industrijo.

2. TEORETIČNA IZHODIŠČA

Obstoječa literatura obsega vse več raziskav na temo spletnega piratstva porabnikov, največkrat pa gre za modele oblikovanja stališč, vedenja in vedenjske namere (npr. Chiou, Huang in Lee, 2005; Al-Rafee in Cronan, 2006; Goles et al., 2008). Dosedanje raziskave nudijo obsežen nabor spremenljivk, ki oblikujejo posameznikova stališča, njegovo vedenje in vedenjsko namero glede spletnega piratstva. Večji del teh spremenljivk lahko opišemo kot motivatorje ali kot zaviralce spletnega piratstva. K motivatorjem umeščamo tiste dejavnike, ki spodbujajo k nalaganju piratskih datotek s spleta, medtem ko zaviralci odvrčajo porabnika od te dejavnosti oz. zavirajo to dejavnost (Shanahan in Hyman, 2009).

Med dejavniki, ki spodbujajo nalaganje piratskih datotek, sodijo npr. etična nevtralnost nalaganja s spleta, racionalizacija vedenja, kontrast med osebnim in korporativnim, zaznane koristi piratske verzije, izkustveni razlogi, posamezniku nevidne žrtve vedenja, anonimnost, družbene norme, navada, odsotnost tveganja. Čeprav velik del literature na temo piratstva izpostavlja etičnost tega pojava, pa raziskave kažejo, da posamezniki velikokrat ne dojemajo piratstva kot etični problem, kar pomeni, da je prisotna **etična nevtralnost** (npr. Cronan in Al-Rafee, 2008; Glass in Wood, 1996; Kini, Ramakrishna in Vijayaraman, 2003; Lysonski in Durvasula, 2008). Drugače pa je v situacijah, ko se porabnik zavestno odloči za etično vprašljivo vedenje. Takrat se zateka k **racionalizaciji** ali upravičevanju, ki predstavlja metodo za zmanjšanje negativnih čustev, tako da posameznik še vedno verjame v svoje etične vrednote (Dacin in Murphy, 2011). Raziskave kažejo, da racionalizacija utira pot nenormativnemu vedenju, tudi v primeru spletnega piratstva (npr. Coyle et al., 2009; Ingram in Hinduja, 2008; Shanahan in Hyman, 2009). K motivatorjem so Williams, Nicholas in Rowlands (2010) prišteli tudi **kontrast med osebnim in korporativnim**. Porabniki namreč drugače zaznavajo in se drugače vedejo do posameznikov in njihove osebne lastnine kot do lastnine podjetij. Caluzzo in Cante (2004) sta na primer ugotovila, da imajo respondenti etičen odnos do vedenja, povezanega z zasebnostjo ali zasebno lastnino, medtem ko so nevtralni do vedenja, povezanega z lastnino podjetij. Okolje, v kakršnem deluje internet, daje uporabnikom vtis, kot da so njihova dejanja brez posledic (Glass in Wood, 1996). Žrtve nalaganja piratskih datotek se zdijo neosebne, oddaljene ali celo **nevidne**, to pa botruje večji naklonjenosti spletnemu piratstvu (Chiou et al., 2005; Freestone in Mitchell, 2004; Levin, Dato-on in Manolis, 2007). Podobno je tudi

z **anonimnostjo**, ki jo omogoča internet. Hinduja (2007) pravi, da anonimnost ali psevdonimnost osvobodi porabnike tradicionalnih omejitev in jih spodbuja k nalaganju piratskih datotek. Shang, Chen in Chen (2008) pa dodajajo, da se povezuje med anonimnostjo in piratstvom odvija preko etične dvoumnosti in deindividualizacije.

Pomemben motivator za nalaganje s spleta so tudi osebne **zaznane koristi piratskih datotek**, ki obsegajo različne dimenzije, npr. ekonomsko v smislu prihranka denarja, priročnost, prenosljivost, funkcionalnost, enostavnost shranjevanja, družbeno vpetost (tj. delitev vsebin z drugimi), maščevanje industriji in zbirateljsko korist (Goles et al., 2008; Hennig-Thurau et al., 2007; Lysonski in Durvasula, 2008; Yoon, 2011). Shanahan in Hyman (2009) sta v spekter motivacijskih spremenljivk za spletno piratstvo dodala tudi **izkustvene razloge**, kot sta občutek iskanja zaklada in vznemirjenje ob iskanju novosti. Podobno so Taylor, Ishida in Wallace (2009) med motivatorje prišteli pozitivna pričakovana čustva, Al-Rafee in Cronan (2006) pa so izpostavili afektivna prepričanja, natančneje, občutek vznemirjenja in sreče. V določenih primerih so v vlogi spodbujevalnega dejavnika tudi **družbene norme**. Levin et al. (2007) so ugotovili, da tisti posamezniki, ki verjamejo, da njihovi vrstniki podpirajo nalaganje s spleta, nalagajo več kot tisti, katerih vrstniki tega ne podpirajo. Vlogo vrstnikov in podrejanje normam pri nalaganju piratskih datotek so med drugim podprli tudi rezultati avtorjev Tang in Farn (2005) ter Ingram in Hinduja (2008). Faktor, ki vrti kolesje nalaganja s spleta, je tudi **navada**, opredeljena kot avtomatski vzorec, ki se ustvari ob interakciji z vedenjsko situacijo (Triandis, 1979). Nandedkar in Midha (2012) ter Yoon (2011) ugotavljajo, da navada pomembno vpliva na porabnikovo naklonjenost in namero nalagati piratske datoteke. Dejavniki, ki spodbujajo piratstvo, je tudi **odsotnost tveganja** – če porabnik verjame, da tveganja ni ali je majhno, se njegova težnja po nalaganju piratskih datotek poveča.

Nasprotno pa je prisotnost tveganja ali **zaznavanje tveganja** dejavnik, ki zavira posameznikovo težnjo po nalaganju s spleta (Hennig-Thurau et al., 2007). Lahko gre za poudarjanje možnih negativnih posledic za posameznika ali druge deležnike (d'Astous, Colbert in Montpetit, 2005). Dosedanje proučevanje zaznanega tveganja v kontekstu spletnega piratstva je obsegalo različne dimenzije tveganja, npr. tveganje *obtožbe ali pregona*, kot je strah pred kazenskim sankcioniranjem zaradi nalaganja s spleta (npr. Lysonski in Durvasula, 2008; Hsu in Shiue, 2008; Hennig-Thurau et al., 2007; Yoon, 2011). Podobna konstrukta

sta verjetnost, da bodo odkrili in kaznovali posameznika, in višina zagrožene kazni (Morton in Koufteros, 2008; Peace, Galletta in Thong, 2003). Študije potrjujejo tudi zaviralni učinek *funkcijskega* tveganja, natančneje tveganja, da piratske datoteke ne bi dobro delovale ali bi celo poškodovale računalnik (Chiou et al., 2005; Hennig-Thurau et al., 2007). V sklopu zaznanega tveganja pa nekateri ugotavljajo tudi značilen vpliv *psihičnega* tveganja, to je negativnih občutkov zaskrbljenosti zaradi kraje avtorskih del (Hennig-Thurau et al., 2007; Nandedkar in Midha, 2012), ter *družbenega* tveganja, ki odseva morebitno poslabšanje porabnikove podobe v očeh vrstnikov ali bližnjih zaradi nalaganja piratskih datotek (Nandedkar in Midha, 2012; Williams et al., 2012). Družbeno tveganje se prepleta z vplivom **družbenih norm**, ki imajo lahko, odvisno od naravnosti skupine, poleg že omenjenega motivacijskega tudi zaviralni učinek (Higgins, Wolfe in Marcum, 2008; Hsu in Shiu, 2008; Williams et al., 2012). Vzporedno omembi psihičnega tveganja (negativnih občutkov) lahko postavimo **moralno intenziteto**, ki je v literaturi opredeljena kot porabnikovo zaznavanje resnosti moralnih in etičnih posledic, ki izhajajo iz situacije (Chiou et al., 2005; Jones, 1991). Med zaviralce sodi **moralna obveza**, ki se nanaša na občutek krivde v situaciji nalaganja piratskih datotek (Cronan in Al-Rafee, 2008). Negativne pričakovane občutke ob nalaganju piratskih datotek na splošno lahko prištejemo k zaviralcem piratstva (Taylor et al., 2009). Podoben zaviralni učinek na spletno piratstvo ima tudi **pravičnost**, ki temelji na poštenosti in enakosti (Yoon, 2011). K zaviralcem

prištevamo **idolizacijo** kot navidezno vez med oboževalci in slavno osebnostjo, ki po izsledkih raziskave Chiou et al. (2005) zmanjšuje namero po nalaganju piratskih glasbenih datotek. Tako, kot so zaznane koristi piratskih datotek spodbuda za nalaganje takšnih vsebin, imajo **zaznane koristi originalnih datotek** zaviralni učinek na porabnikovo piratsko dejavnost (Hennig-Thurau et al., 2007). Sinha in Mandel (2008) sta se v sklopu teh koristi osredotočila posebej na funkcionalnost na spletnih straneh z originalnimi vsebinami in ugotovila, da zmanjšuje porabnikovo težnjo po nalaganju piratskih datotek.

Slika 1 grafično ponazarja predhodno izpostavljene dejavnike vpliva na posameznikovo nalaganje piratskih datotek s spleta, tako z vidika motivatorjev kot zaviralcev. V nadaljevanju sledi razlaga metodološkega pristopa naše empirične raziskave proučevanja dejavnikov spletnega piratstva med Slovenci.

3. METODOLOGIJA

Za pridobitev vpogleda v zaznavanje nalaganja piratskih datotek pri Slovencih smo uporabili kvalitativno raziskovalno metodologijo. Izbrali smo metodo fokusnih skupin, ki je opredeljena kot proces pridobivanja možnih idej ali rešitev za določen trženjski problem od skupine respondentov, ki razpravljajo o temi (Kumar, Aaker in Day, 1999). Ta metoda omogoča tesno sodelovanje moderatorja z udeleženci, moderator nadzira dinamiko skupine in tako pridobi odzive posame-

Slika 1: Pregled dejavnikov nalaganja piratskih datotek s spleta iz literature

znikov (Bryman, 2001; McDaniel in Gates, 1998). Moderator pridobi vpogled v počutje udeležencev z analizo verbalnih in neverbalnih reakcij. Pomembna je tudi dinamika med samimi udeleženci, ki lahko spodbujajo drug drugega in si dajejo povode za različne asociacije in zaznave, vezane na osnovno tematiko (Bryman, 2001). Naj poudarimo, da dobljenih rezultatov ne moremo posplošiti na določen trg ali skupino, saj vzorec ni dovolj velik in ni izbran po načelu naključnega izbora. Ugotovitve na podlagi metode fokusnih skupin so močno odvisne od lastnosti sodelujočih oseb, zato je korak izbire udeležencev izjemno pomemben (Klemenčič in Hlebec, 2007).

Nabor sodelujočih je potekal z metodo vzorčenja po načelu snežene kepe. Pred izvedbo skupinskih pogovorov smo po telefonu kontaktirali udeležence in se z njimi dogovorili za točen termin ter lokacijo diskusije. Skupinske pogovore je vodil/a moderator/ka z vnaprej pripravljenim polstrukturiranim opomnikom, ki je zagotovil, da je vsaka ciljna skupina sledila isti strukturi in naslovila ključne cilje raziskave (Krueger in Casey, 2009). V skladu z načeli kvalitativnega raziskovanja moderator ni togo sledil opomniku, temveč je dopuščal svobodno razpravo do te mere, da je bilo moč zaznati in razviti posamične ideje.

Izvedli smo skupno štiri skupinske pogovore (skupine A, B, C, D). V vsaki skupini je sodelovalo od 6 do 9 oseb, ki smo jih izbrali na podlagi več kriterijev: (1) starost (zajeti osebe v starostnem razredu od 18 do 65 let), (2) spol (doseči čim ve-

čjo reprezentativnost po spolu) in (3) predhodne izkušnje in poznavanje (v skupino zajeti osebe z izkušnjami nalaganja piratskih datotek ali brez njih). Pogovore, ki so trajali do 90 minut, smo shranili v obliki avdio posnetkov, ki smo jih kasneje dobesedno prepisali. V prepisanem besedilu smo zagotovili anonimnost sodelujočih.

4. ANALIZA IN REZULTATI

V raziskavi o nalaganju piratskih datotek so sodelovale štiri skupine, ki jih je sestavljalo 31 oseb, od tega 15 moških in 16 žensk, starih od 19 do 59 let (Tabela 1). V prvi skupini (skupina A) je sodelovalo šest oseb, štiri ženskega in dve moškega spola starosti od 19 do 26 let. Drugo skupino (skupina B) je tvorilo osem oseb, tri ženske in pet moških, starostni razpon pa je bil od 25 do 59 let. V tretji skupini (skupina C) je bilo prav tako osem oseb, štiri ženske in štiri moški, stari od 21 do 25 let. Četrto skupino (skupina D) je sestavljalo devet oseb, pet žensk in štiri moški, stari od 19 do 28 let. Od skupno 31 udeležencev je 18 zaposlenih, ostalih 12 pa ima status študenta. Več kot dve tretjini udeležencev je že poskusilo ali redno nalaga piratske datoteke s spleta.

Za analizo prepisov fokusnih skupin smo izvedli tematsko analizo (Braun in Clarke, 2006). Prvi korak predstavlja seznanitev s podatki, kar pomeni natančno večkratno prebiranje prepisov štirih pogovorov. Naslednji korak je kodiranje vseh prepisov ob pomoči tem, predhodno opredeljenih v opomniku za fokusne skupine. Med seznanja-

Tabela 1: Značilnosti sodelujočih v fokusnih skupinah

Skupina	Oznaka	Spol	Starost (let)	Skupina	Oznaka	Spol	Starost (let)
Skupina A	P1	Ž	26	Skupina C	P1	Ž	24
	P2	M	19		P2	M	25
	P3	Ž	24		P3	Ž	21
	P4	M	24		P4	Ž	24
	P5	Ž	23		P5	M	25
	P6	Ž	24		P6	M	22
Skupina B	P1	M	59		P7	Ž	24
	P2	M	58		P8	M	22
	P3	M	51	Skupina D	P1	Ž	28
	P4	M	59		P2	M	28
	P5	Ž	26		P3	M	27
	P6	Ž	25		P4	M	19
	P7	Ž	25		P5	Ž	24
	P8	M	46		P6	M	24
			P7		Ž	23	
			P8		Ž	24	
			P9		Ž	22	

njem s podatki smo opredelili pomembne nove teme, ki predhodno niso bile določene, zato smo jih dodatno kodirali. Sledilo je nadaljnje kodiranje in rekodiranje ob večkratnem prebiranju prepisov ter uporabi programa NVivo za analizo kvalitativnih podatkov.

Ključne teme, ki jih lahko opredelimo na podlagi podatkov, so na eni strani dejavniki, ki porabnika motivirajo ali ga spodbujajo k nalaganju piratskih datotek, na drugi strani pa dejavniki, ki ga od tega odvračajo. Iz prepisov smo v grobem razločili štiri poglavitne skupine motivatorjev: etična nevtralnost, racionalizacija, koristi (nalaganja) piratskih datotek za posameznika in koristi (nalaganja) piratskih datotek za družbo. Na strani dejavnikov, ki odvračajo od piratske prakse, so zaznane tveganje nalaganja piratskih datotek za posameznika, koristi originalnih datotek in slabosti za družbo (Slika 2). Omenjene skupine spremenljivk so natančneje opisane v nadaljevanju, podani pa so tudi citati, ki nazorno ilustrirajo posamične dejavnike nalaganja piratskih datotek s spleta.

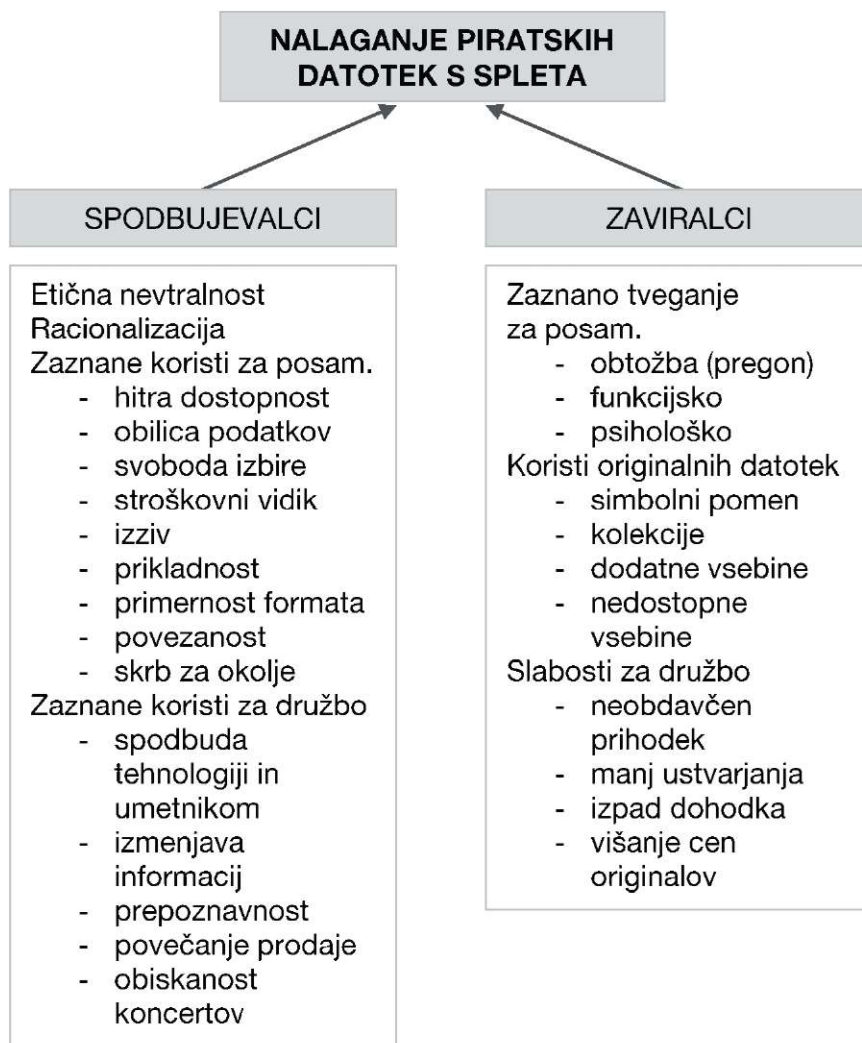
4.1. DEJAVNIKI, KI PORABNIKA SPODBUJAJO K NALAGANJU PIRATSKIH DATOTEK

4.1.1. Etična nevtralnost nalaganja piratskih datotek

Splošno mnenje udeležencev je, da gre pri piratstvu v Sloveniji za sprejemljivo vedenje, ki ga družba ne obsoja in **ni nemoralno**. Pri večini oseb, ki nalagajo piratske datoteke, se niti ne pojavi vprašanje morale in etike. Eden izmed razlogov za nalaganje, omenjenih med udeleženci, je razkorak med hitrim tehnološkim napredkom in počasnejšo zaznavo ljudi. Določeni posamezniki prav zaradi svoje morale in etike nastopijo proti industriji (npr. Microsoftu) in ne dopuščajo njene- ga bogatenja (npr. tako da »krekajo« programe). Morda človek podvomi o moralnosti dejanja le, če gleda na piratstvo kot na krajo. Tovrstne zaključke dobro prikazujejo naslednje izjave sodelujočih (za značilnosti sodelujočih oseb glej Tabela 1):

P4, A: »Jaz sem bil že marsikje, ljudje sicer downloadajo, ampak ne v takem številu, ne tako množično, kot se to dogaja pri nas.«

Slika 2: Pregled dejavnikov nalaganja piratskih datotek s spleta iz analize fokusnih skupin

P4, A: »Ja, tako, napredek je šel naprej, moralno oziroma percepcija ljudi pa ni šla tako hitro naprej, kakor je šla ta tehnologija.«

P6, B: »Tako da jaz potem ne čutim nič, ni mi moralno sporno, ker bom uporabljala to (slovar) v študijske namene ...«

Pri primerjavi **spletnega piratstva s krajo** pa so se mnenja med posamezniki precej bolj razlikovala. Nekaterim se piratstvo zdi kraja, čeprav ni isto kot ukrasti fizičen izdelek. V kontekstu kraje so izpostavili zlasti krajo programov in nato ponujanje teh programov naprej, snemanje filma v kinu in prodajo po zelo različnih cenah po različnih delih sveta. Določeni sodelujoči so menili, da je sporna prodaja vsebin, ne pa lastna uporaba. Z nalaganjem s spleta naj bi posameznik kradel ne le od avtorja, ki je v delo vložil svoj trud, temveč tudi od založnika. Drugi so izrazili nasprotovanje primerjavi piratstva s krajo, namreč če država to omogoča, potem je legalno. Gre zgolj za izmenjavo podatkov. Mnenje, da ne gre za krajo, je en udeleženec podkrepil z mislijo, da mu je film ponujen, spletna stran je zastoj, on pa plačuje internet. Nekaj primerov izjav oz. citatov udeležencev podajamo v nadaljevanju:

P2, C: »Dejansko potem en, če si »loada« program, ne krade sam avtorja, ampak še to hišo.«

P5, D: »Najprej sem pomislila na to, kako se krade to lastnino, kako je nekdo naredil, nekaj vložil svoj trud, mi pa v bistvu »loadamo« te stvari in v bistvu krademo to.«

P6, A: »Ne vem, jaz tega ne vidim tako, se mi zdi, da je kraja pregroba beseda.«

P3, A: »Saj nič ne ukradeš, saj ni tako, da bi tam pisala cena in bi ti našel način, da bi to zastoj dobil dol. Nikjer ne piše nobena cena.«

P3, D: »Ne vem, zakaj bi šel od doma, ko pritisnem v eni uri, internet plačujem, tako da nič nisem ukradel dejansko, internetna stran je pa zastoj.«

4.1.2. Racionalizacija nalaganja piratskih datotek

Kljub prevladujočemu prepričanju, da spletno piratstvo ne posega v moralo in etiko, pa smo iz pogovorov izluščili tudi koncept racionalizacije ali upravičevanja, s katerim porabniki zmanjšajo vpliv negativnih čustev, povezanih s kršenjem norm. Skladno z literaturo smo zasledili pet tehnik upravičevanja (Skyles in Matza, 1957), ki jih prikazujemo v nadaljevanju, vključno s primeri izjav udeležencev:

- **zanikanje odgovornosti** – gre za zanikanje lastne odgovornosti za dejanje nalaganja pirat-

skih datotek, npr. film ti je skoraj ponujen; če bi imel možnost kupovati preko iTunes, bi raje izbral to možnost; če bi ves zaslužek res dobil avtor, bi že kupil original; saj plačuješ internet, sama spletna stran pa je zastoj; sam osebno nisi odgovoren za nalaganje piratskih datotek, v to te prisilijo zunanje okoliščine, npr. to je samoumevno, vsakdanje vedenje;

P3, D: »Meni je internet dostopen, na internetni strani sem, če pa tam kliknem in ga »downloadamo« pa jaz nisem kriv. Meni je bil film ponujen, torej bi morali tistega, ki to gor da.«

- **zanikanje posledic nakupa ponaredkov** – ne vidiš negativnega učinka nalaganja piratskih datotek; zaradi majhnega tveganja te ne skrbi, da bi te dobili pri nalaganju piratskih datotek; originalnega CD-ja tako ne bi kupil; original že nekdo kupi – zakaj bi potem večkrat plačevali za isto stvar;

P3, A: »Še zmeraj, če ti je glasba od nekoga všeč, boš šel na njegov koncert, še nobeden se ni po mojem pritoževal nad prazno dvorano zaradi tega, ker so si vsi itak z interneta glasbo dol potegnili.«

- **prelaganje odgovornosti** – uporništvu oz. maščevanje industriji in prodajalcem; miselnost, zakaj pa ponujajo vsebine na internetu; industrija sama spodbuja piratstvo, da bi dosegla večjo prodajo; ni slabe vesti, ker pri piratstvu ni jasno opredeljeno, kaj je kaznivo dejanje; krivi so drugi, npr. glasbeniki, ki ogromno zaslužijo; kriva so podjetja, ki stojijo za spletnimi stranmi za nalaganje datotek; založbe že tako imajo dovolj denarja; zakaj pa softverska podjetja sama ne zablokirajo ukrađenih verzij, ko se te hočejo nadgraditi;

P8, C: »Dokler imajo glasbeniki Ferrari vozila pa to, mi je čisto vseeno ali kupim CD ali ne. Jim gre dobro tudi, če vsi njihovo glasbo kopirajo.«

- **obsojanje drugih** – vsi to delamo; sodelovanje pri piratstvu je množično; s tem, ko nalagaš datoteke, si tak kot ostali, vsi to počnejo;

P2, D: »To, kar si ti prej rekla, vsi to počnejo, vsi »downloadajo«, vsi snemajo.«

- **cilj doseči druge vrednote** – z nalaganjem piratskih datotek lahko tudi koristimo avtorjem; kljub nalaganju greš na koncert ali v kino, če ti je glasba ali film res všeč; to stimulira ekonomijo in umetnike; s tem, ko nalagaš datoteke, pripomoreš k temu, da več ljudi spozna avtorjevo delo, torej mu s tem pomagaš..

P4, B: »Tako si downloadaš album, hitreje

se vse dogaja, to je tak neoliberalističen pristop, ampak mislim, da to zelo stimulira in tehnologijo in umetnike, na obeh straneh.«

4.1.3. Koristi nalaganja piratskih datotek za posameznika

Udeleženci fokusnih skupin so v pogovorih večkrat izrazili koristi, ki jih zaznavajo pri nalaganju piratskih datotek. Omenili so **hitro dostopnost** podatkov z več vidikov: porabniku ni potrebno izgubljati časa z obiskom prodajalne, vsebine so dostopne, preden jih začnejo prodajati v prodajalnah ali predvajati v kinu (npr. glasbeni ali filmski DVD). Gre za ohranjanje koraka s časom, tako v smislu spremljanja vsebin, ki šele izidejo, kot v smislu uporabe novih medijev; npr. v eni skupini so razpravljalci omenili, da so CD-ji in DVD-ji že preživeli mediji. V nadaljevanju prikazujemo nekaj pripomb sodelujočih, ki se nanašajo na obravnavano korist nalaganja piratskih datotek:

P4, A: *»Včasih se mi zdi, da so zadeve celo prej dostopne, kot so, še posebej pri nas, mislim, so prej dostopne kot v trgovini.*

Najlepše je bilo igrati kako igrice 14 dni pred izidom, uradnim.«

P2, B: *»...da si, če downloadaš, si takoj »up to date« -- film še ni dobro v kino prišel, ti ga lahko že dobiš, to so asociacije.«*

P2, C: *»Dostopnost, tisto sekundo, ko se spomniš, greš na internet, ali pa za en program in ga odpreš, pa tisto sekundo skoraj imaš komad pri sebi.«*

Poudarili so tudi **obilico** podatkov, veliko izbiro, na voljo so tudi nekatere vsebine, ki jih v prodajalnah ni več, npr. stare risanke. S tem povezan motiv je tudi **svoboda izbire**, npr. sam porabnik si lahko sestavi poljuben seznam glasbenih datotek in dobi točno tisto, kar hoče, brez oglasnih vsebin. Posredno korist lahko razberemo tudi iz omembe slabosti originalnih CD-jev ali DVD-jev, in sicer udeležence moti zaščita na originalnih ploščkah, saj zaradi tega ne morejo poljubno presnemavati datotek, kot je to možno pri piratskih datotekah. Oziroma, z besedami udeležencev fokusnih skupin:

P4, A: *»Potem obilica, bom rekel, nekaj podatkov.«*

P3, A: *»Meni je všeč, recimo pri glasbi, da lahko kakšen komad posebej daš dol in potem narediš mp3 CD, česar pri avdio ne moreš. Ali pa, če kje poslušáš, moraš menjati deset CD-jev, da lahko poslušáš 100 pesmi zaporedoma. Tako si pa lahko narediš mešano in vse.«*

P3, A: *»Meni ni všeč pri teh avdio CD-jih, ki so originalni, da si jih ne moreš niti na raču-*

nalnik sneti, ker so zaščiteni, tako da si jih niti ne moreš nekam dodati.«

V obeh skupinah so se razpravljalci spomnili tudi **stroškovnega vidika**: nižjih stroškov oz. prihranka denarja. Nakup CD-ja ali DVD-ja, na katerem ti je všeč le del pesmi, je relativno drag. Zanimiv je bil odgovor enega izmed udeležencev, ki je izpostavil doživljanje užitka, ko vidi ceno originalnega programa, sam pa ga je uspel dobiti zastonj. Motiv, ki se je pojavil poleg že navedenih, je tudi **uporništvo**, maščevanje industriji (softverski).

Omenili so **izziv**, ko uspeš pridobiti neke vsebine.

P5, A: *»Ja, tako, da je zastonj, da je poceni, cena pač.«*

P1, B: *»Saj ne veš, enim se še, jaz vem, mladim, se še dobro zdi to, igrice sem cracku, pa to, pa sploh ni stvar v igrici sami, ampak je stvar, da so crackal...«*

Naslednja skupina motivov je **prikladnost**: datoteke lahko nalagaš od doma, vse imaš na enem mestu, omogočena je večja preglednost, ne potrebuješ ogromnega števila CD-jev ali DVD-jev. Udeleženci so menili, da je mp3 format, v katerem nalagajo glasbene datoteke, primernejši v primerjavi s CD-ji, slednji zasedajo fizični prostor, imajo omejeno življenjsko dobo, prav tako včasih niso uporabni v avto radiih, ki so se prilagodili predvajanju mp3 formata – gre torej za **primer-nost formata**.

P5, A: *»Nama se zdi en velik motiv tudi udobje, dom, a ne. Da ni treba zdaj nekam iti in to gledati in poslušati, ampak da lahko vse od doma narediš in tudi od doma gledaš.«*

P5, C: *»Lahko recimo, si daš na i-poda 120 giga glasbe in imaš vse na enem koncu, tam moraš pa CD-je merijevati, bi moral imeti 10.000 CD-jev.«*

P6, C: *»Pa tudi recimo radiji nekateri, sploh boljši, sploh nimajo za CD, lahko v bistvu samo mp3 glasbo.«*

Nalaganje spletnih datotek po eni strani spodbuja **povezanost s prijatelji**, pomoč prijateljem, izmenjavo informacij. Razpravljalci so omenili tudi **skrb za okolje**, kajti z nakupom originalnih CD-jev v plastični embalaži bi dolgoročno onesnaževali okolje. Ne nazadnje pa običajno taka aktivnost postane **navada** in se je zato ljudje oklepajo.

P2, A: *»Ja, no, kolega si downloada en film, pa pove nekemu drugemu. Pa isto z glasbo.«*

P3, C: *»Samo potem pa plastika, to kupiš in potem gre enkrat v smeti in onesnažuješ okolje.«*

P5, A: *»Pa navada tudi, tako smo že navajeni na to, da imamo lahko dostop do tega, da redko še pomislimo, da bi...«*

4.1.4. Koristi nalaganja piratskih datotek za družbo

Udeleženci so pri razpravljanju o zaznavanju nalaganja piratskih datotek prepoznali več koristi za družbo, vendar pa jih niso neposredno opredelili kot motiv za nalaganje s spleta. Zaradi hitrega pretoka informacij med uporabniki naj bi spletno piratstvo **spodbujalo tehnologijo in umetnike**. Pozitivna posledica je **izmenjava informacij** in s tem širjenje svojega obzorja. Kot je recimo izpostavil eden izmed udeležencev:

P3, A: »Po eni strani ti da tudi več tem, o katerih se med seboj lahko pogovarjaš in mogoče tudi izobražuješ, tako skozi pogovor. Mogoče med sabo izmenjuješ informacije.«

Povečevalo naj bi tudi **prepoznavnost**: razpravljalci so se spomnili pozitivnega učinka tudi za neznane avtorje (npr. glasbenike), ki zaradi interneta postanejo znani. Ena izmed udeleženk je s tem v zvezi omenila, da z nalaganjem piratskih datotek prisluhne vsaj eni pesmi določene glasbene skupine, torej se s tem širi poznanost avtorja. Nalaganje piratskih datotek povečuje **obseg prodaje** prek interneta in **obiskanost koncertov**, npr. najprej naložiš piratske datoteke in ugotoviš, da ti je glasba všeč, zato greš na koncert. Drug primer je, da greš po ogledu piratske verzije filma še v kino, ki nudi drugačne učinke kot gledanje na računalniku. Pa še nekaj primerov izjav sodelujočih, ki se nanašajo na te zaključke:

P4, A: »Sedaj pa imaš vsakega mulca, ki brenka tam v Šiški in se da na internet in ljudje to vidijo in postanejo zvezde.«

P5, D: »Ja, saj potem je pa tukaj samopromocija. Mogoče pa naslednjič, ko vidiš kakšen film njegov, pa ga greš v kino gledat.«

P3, A: »Verjetno, jaz mislim oziroma to kažejo tudi statistike, da piratstvo celo za 25 % povečuje promet, v nasprotju z govoricami.«

P2, C: »Drugače je pa tudi nekaj glasbenikov po svetu, ki je svoje albume na račun share-arija prek interneta prodalo.«

P6, C: »Po eni strani jim je celo všeč, ker več ljudi pozna glasbo, več jih tudi pride na koncert, od česar imajo oni večji del zaslužka...«

4.2. DEJAVNIKI, KI PORABNIKA ODVRAČAJO OD NALAGANJA PIRATSKIH DATOTEK

4.2.1. Zaznano tveganje zaradi nalaganja piratskih datotek za posameznika

Udeleženci so poleg koristi nalaganja s spleta poudarili tudi možne negativne posledice, in sicer tveganje obtožbe ali pregona, funkcijsko tveganje in psihološko tveganje. **Tveganje obtožbe** (pregona) predstavlja tveganje, da te pri nalaganju

piratskih datotek zaloti policija ali da bi bil kot kupec obtožen. Sodelujoči so omenili možen obisk policije na domu, tržno inšpekcijo, ki te lahko kaznuje za uporabo nelegalnih vsebin (programov) ali kazni s strani davčne uprave.

P4, A: »Tu nastane tudi hudič. Če si potegneš dol nelegalne programe, potem te zna davčna dosti dobro kaznovati.«

P4, A: »Jaz pa, odkar imam »PeerGuardian«, ne razmišljam toliko o tem, prej pa sem, ker sem imel enega kolega, ki je imel diske tako narejene, da jih je vrgel v vodo, preden je prišla policija. Tudi v Sloveniji pridejo, tako da ni vse čisto tako.«

P3, D: »Moj kolega je prek svojega računalnika ene e-maile na podjetje na računalnik pošiljal, je policija prišla na vrata in soseda za pričo in so mu zaplenili škatlo, prav kot v filmu, ne moreš verjeti.«

Med negativnimi posledicami so tudi morebitne tehnične težave, izražene s **funkcijskim tveganjem**. Gre za tveganje, ali bodo naložene datoteke pravilno in dobro delovale. Največkrat so udeleženci omenili skrb, da bi izgubili vsebine na računalniku, če ob nalaganju s spleta dobijo virus. Druga dimenzija znotraj tega tveganja pa je kakovost naloženih vsebin, ki je običajno slabša v primerjavi z originalnimi, npr. pri predvajanju na boljših zvočnikih se lahko sliši šum ali dodatne zvoke.

P3, A: »Mogoče so slabosti samo v virusih, da jih lahko dobiš.«

P5, D: »Lahko izgubiš vse, ko ti pride en virus, pa je konec. Ampak glede radia pa ne vem, kako to vpliva, kako lahko prek enega »windows media playerja« dobiš viruse.«

P1: »Tako je ko si na internet priklopljen, je nevarnost. Je čisto vseeno, če ti še tisti »media player« deluje ali ne.«

Pri **psihološkem tveganju** gre za tveganje, ali posameznik izbere napačen izdelek oz. storitev in s tem negativno učinkuje na svoj ego. Sodelujoči so omenili, da občutijo frustracijo zaradi počasne povezave pri nalaganju piratskih datotek, pa tudi skrb zaradi morebitnih virusov. Eden izmed udeležencev je recimo izpostavil:

P5, A: »...samo še napet imam zraven, to pa zato, ker moj internet le ni tako hiter in me potem spravlja ob živce.«

4.2.2. Specifične koristi originalnih datotek

Kljub številnim prednostim nalaganja piratskih datotek, ki so jih prepoznali sodelujoči, pa so izpostavili tudi specifične koristi originalnih datotek. Nakup originalnega CD-ja ali DVD-ja pa

običajno nosi tudi **simbolni pomen**: do originala imajo drugačen odnos, ga bolj pazijo, kupijo ga, če jim glasba ali skupina veliko pomeni, z nakupom podpirajo glasbenike, izrazijo spoštovanje do avtorjev, hvaležnost, posredno tudi odnos do avtorskih pravic, lahko je tudi spomin na koncert. Gre tudi za oblikovanje **kolekcije** originalov, kajti drugače je imeti cel album, ne le nekaj skladb, korist nakupa originala pa je tudi **pridobitev dodatnih vsebin**, kot so bonusne skladbe, videospoti, igrice. Z nakupom originalnih ploščkov lahko porabnik pride do določenih datotek, ki jih je na spletu težko ali celo nemogoče dobiti – **pridobitev na spletu nedostopnih vsebin**.

P6, A: »Za tisto zbirko, ki jo imam, se mi zdi, da imaš lažje vse zbrane originalne CD-je kot te, pa tudi drugačen odnos imaš do njih. Bolj jih paziš, bolj so skupaj.«

P7, B: »... za tisto, kar nam je vredno, bomo dali denar, tudi če je to kakšen klasičen koncert recimo na CD-ju: bomo raje kupili kvaliteten CD, ker nam to več pomeni...«

P7, C: »Ne vem, če ti originalen CD dosti pomeni, če ti glasba dosti pomeni, si boš tisto pač kupil.«

P1, C: »Mogoče, da imam kolekcijo doma.«

P1, C: »Pa dosti je še teh bonus trackov gori, ki so »limited edition«, potem imaš še kake videospote, igrice.«

P6, C: »Je pa tudi res, da če kupiš CD, so kakšni komadi, ki jih ni več na internetu, recimo kake starejše zadeve, kar jih zelo težko dobiš.«

4.2.3. Slabosti nalaganja piratskih datotek za družbo

Podobno kot prednosti za družbo tudi slabosti za družbo niso bile neposredno izpostavljene kot dejavniki nalaganju s spleta. Iz pogovorov smo zaznali njihov posredni učinek na posameznikov proces odločanja v zvezi z nalaganjem piratskih datotek. V primerjavi s pričakovanimi koristmi za družbo so udeleženci opredelili relativno malo negativnih posledic na ravni družbe, kar bi lahko bil odraz splošnega pozitivnega stališča do nalaganja piratskih datotek. V eni izmed skupin je udeleženec omenil slabost za državo, ker nalaganja piratskih datotek **ne more obdavčiti**. V drugi skupini pa je bilo podano mnenje, da lahko pride do **manjšega obsega ustvarjanja** novih vsebin, saj avtorji ne bodo videli koristi zase. Udeleženci so omenili tudi **izpad dohodka**, ki doleti avtorje, saj porabniki ne kupijo originalne vsebine, temveč nalagajo piratske datoteke. Ta vidik je zlasti pomemben pri avtorjih, ki živijo od prodaje svojih del. Po mnenju ene osebe je posledica nalaganja piratskih datotek tudi **višanje cen originalnih**

vsebin, ker glasbeniki menijo, da jim piratstvo odžira zaslužek. Pa še nekaj primerov izjav sodelujočih, ki se nanašajo na te zaključke:

P4, A: »Proti piratstvu se točno zaradi tega borijo, ker ga ne morejo obdavčiti, ker je to postala globalna zgodba.«

P8, B: »... saj bo avtorjev zmanjkalo, ker pogledajte, če vi toliko in toliko ur vložite v nek produkt, v nek izdelek svoj, recimo glasbeni izdelek, saj ni važno, ne, in da od tega nič nimate...«

P3, C: »Verjetno bi se morali malo postaviti v tistega, ki to dela ali pa živi od tega, mu je kruh. To je isto, kot bi v službo prišli in izvedeli, da ti je šef za 50 % plačo znižal, samo pač ne gledamo iz tega.«

P4, A: »S tem, ko imamo to piratstvo, je to zanje samo izgovor, da to ceno višajo...«

5. RAZPRAVA

Tematika nalaganja piratskih datotek s spleta vse bolj pridobiva na veljavi, kajti gre za naraščajoč pojav, ki pronica v vse pore družbe. Zato je smiselno pridobiti poglobljeno znanje o dejavnostih, ki vplivajo na nalaganje s spleta. Pričujoča študija povzema rezultate analize štirih skupinskih pogovorov na temo spletnega piratstva, v katerih je sodelovalo 31 oseb. Nabor sodelujočih je sledil težnji zagotoviti raznoliko populacijo, ki vključuje študentsko in neštudentsko populacijo, s čimer je spekter ugotovitev širši in zagotavlja trdnejše temelje za prihodnje raziskovanje.

V raziskavi ugotavljamo, da se večina sodelujočih nevtrarno opredeljuje do spletnega piratstva z vidika etičnosti, kar je skladno z nekaterimi preteklimi raziskavami (npr. Bonner in O'Higgins, 2010; Lysonski in Durvasula, 2008). Drugače pa je, ko smo udeležence prosili za primerjavo s krajo – v tem primeru so postali bolj kritični do spletnega piratstva, a je večina še vedno izpostavljala skrajnejše primere, kot je na primer prodaja piratskih datotek. Piratstvo in krajo je primerjal tudi Yu (2010) in ugotovil, da je nagnjenost k piratstvu povezana z nagnjenostjo h kraji, vendar pa sta v očeh porabnikov to dva ločena koncepta. V pogovorih so se udeleženci precejkrat naslanjali na racionalizacijo kot orodje za zmanjšanje negativnih občutkov po nalaganju s spleta, hkrati pa ta dejavniki ustvari plodna tla za nalaganje s spleta v prihodnosti (npr. Harris in Durmas, 2009; Higgins et al., 2008). Skladno z našim zaključkom so prisotnost racionalizacije raziskovalci potrdili za različne domene piratstva, na primer na splošno pri spletnem piratstvu (Morris in Higgins, 2009), pri piratstvu programske opreme (Hinduja, 2007; Phau in Ng, 2010) in glasbenem piratstvu (Ingram in Hinduja, 2008).

Pomemben motiv za odločitev, da porabnik raje naloži piratsko datoteko s spleta, namesto da bi kupil zakonito verzijo, je tudi splet zaznanih koristi tovrstnega nalaganja za porabnika. Sodelujoči so izpostavili hitro dostopnost datotek, podobno kot je prihranek časa v okviru zaznanih koristi pokazal Yoon (2011), Goles et al. (2008) pa so potrdili pomen enostavnosti pridobitve piratske programske opreme. Udeleženci so omenili tudi korist obilice podatkov in svobodo izbire, vzporednico pa lahko potegnemo z zbirateljsko koristjo, opredeljeno v raziskavi avtorjev Hennig-Thurau et al. (2007). Obilico podatkov so v smislu pričakovanih posledic operacionalizirali tudi LaRose, Lai, Lange, Love in Wu (2006), in sicer kot raznolikost. Yoon (2011) je prav tako identificiral izobilje v smislu »imeti več digitalnih produktov«. V sklopu zaznanih koristi so udeleženci omenili cenovno prednost piratskih datotek pred legalnimi, kar so potrdili Hennig-Thurau et al. (2007) in Yoon (2011). Porabnike za spletno piratstvo motivirajo tudi izkustveni razlogi, saj ob iskanju datotek kot reševanju izzivov doživljajo pozitivna čustva (Goles et al., 2007; Shanahan in Hyman, 2009). Za nekatere je motiv za nalaganje s spleta uporništvu in maščevanje industriji, podobno so npr. ugotovili Hennig-Thurau et al. (2007) ter Lysonski in Durvasula (2008). V spektru zaznanih koristi je še prikladnost, ki se do določene mere prekriva z mobilnostjo avtorjev Hennig-Thurau et al. (2007), dimenzija primernosti formata pa je podobna koristnosti shranjevanja iz raziskave omenjenih avtorjev. Čeprav v pogovorih manj izpostavljen, je motiv tudi korist družbene povezanosti, kar so npr. analizirali Hennig-Thurau et al. (2007), LaRose et al. (2006) ter Lysonski in Durvasula (2008). Zanimiva je omemba koristi nalaganja piratskih datotek za okolje, česar v literaturi nismo zasledili. Naša raziskava je med drugim potrdila pomen navade za ohranjanje spletnega piratstva (Nandedkar in Midha, 2012; Yoon, 2011).

Opisane dimenzije zaznanih koristi se povečini nanašajo na posameznika, le dimenziji družbena povezanost in uporništvu oz. maščevanje sta vpeti v širše okolje. Iz analiziranih pogovorov lahko razberemo, da so osebne posledice mnogo močnejši dejavnik vedenja kot pa posledice za širšo družbo, bodisi za določene interesne skupine (npr. korporacije) bodisi za družbo nasploh. Sodelujoči so v pogovorih izpostavili tudi pozitivne posledice nalaganja piratskih datotek za širšo družbo, čeprav jih niso močno poudarjali v kontekstu motivov za nalaganje. Med koristmi so omenili spodbudo tehnologiji in umetnikom, izmenjavo informacij, večjo prepoznavnost avtorjev, povečanje prodaje njihovih izdelkov in obiskanost njihovih koncertov. V obstoječi literaturi je mogo-

če kljub prevladujočemu vidiku negativnih posledic za družbo najti tudi nekatere koristi zanjo (npr. Bhattacharjee et al., 2006; Coyle et al., 2009; Denegri-Knott, 2004).

Na strani dejavnikov, ki porabnike odvrčajo od spletnega piratstva, je med udeleženci najizrazitejše zaznano tveganje. Analiza prepisov fokusnih skupin je nakazala tri izrazite dimenzije: a) tveganje obtožbe ali pregona, b) funkcijsko tveganje in c) psihološko tveganje. Prvo dimenzijo so v raziskavah proučevali različni avtorji, bodisi kot legalne stroške (Hennig-Thurau et al., 2007), legalne posledice (Lysonski in Durvasula, 2008), tveganje kazni (LaRose et al., 2006) ali tveganje obtožbe (Chiou et al., 2005; d'Astous et al., 2005). Sodelujoči so izrazili tudi skrb glede nemotenega delovanja piratskih datotek, nevarnost virusov ter potencialno slabšo kakovost piratskih datotek, te dejavnike pa lahko pripišemo funkcijski domeni, ki so jo Hennig-Thurau et al. (2007) poimenovali tehnični stroški. V literaturi se je v zvezi s psihološkim tveganjem pojavljala zlasti moralna skrb (Hennig-Thurau et al., 2007; Yoon, 2011), medtem ko so sodelujoči v naši raziskavi poročali predvsem o zaznavanju neprijetnih občutkov strahu, skrbi in napetosti zaradi počasne povezave ter morebitnih virusov. Med aktivne zaviralce spletnega piratstva lahko, sodeč po analizi izvedenih pogovorov, prištejemo koristi originalnih datotek. Uporabniki jih zaznavajo v smislu večjega simbolskega pomena originalnih datotek, ki se nanašajo tudi na poseben odnos od ustvarjalca. Chiou et al. (2005) so podoben konstrukt poimenovali idolizacija. K specifičnim koristim so prišteli tudi oblikovanje kolekcij, pridobitev dodatnih vsebin in vsebin, nedostopnih v piratskih datotekah. Teh specifičnih koristi v literaturi nismo zasledili, so pa Hennig-Thurau et al. (2007) presojali splošno koristnost originalnih datotek, Sinha in Mandel (2008) pa sta ugotovljala vlogo izboljšane funkcionalnosti originalnih datotek. Opisani dejavniki (zaznano tveganje, koristi originalnih datotek) predstavljajo aktivne zaviralce spletnega piratstva in sodelujoči v fokusnih skupinah jih opisujejo kot dejavnike, ki imajo nanje relativno močan neposredni vpliv. Manj izrazit vpliv smo zasledili pri slabostih za družbo, za katere pa lahko vseeno sklepamo, da jih sodelujoči zaznavajo, čeprav šibkeje kot neposredne osebne posledice. Neobdavčen prihodek za državo, manjši obseg ustvarjanja novih vsebin, izpad dohodka izvornih avtorjev in višanje cen originalov so tiste dimenzije, ki sestavljajo zaznane slabosti za družbo. Vzporednico lahko potegnemo z obstoječo literaturo na temo moralne intenzitete, ki izpostavlja zaznavanja resnosti moralnih in etičnih posledic in presega raven posameznika (Chiou et al., 2005; Kwong, Yau, Lee, Sin in Tse, 2003).

6. ZAKLJUČKI

Izsledke pričujoče preiskovalne kvalitativne študije lahko strnemo v naslednje ključne ugotovitve. Nalaganje piratskih datotek velja za družbeno sprejemljivo oblika vedenja in je moralno in etično dokaj nevtralnno. Motivi zanj so tako funkcionalne narave, kot npr. dostopnost, cena, prikladnost (v okviru zaznanih koristi), kot tudi simbolne narave, npr. pripadnost skupini, uporništvost, izziv. Kljub etični nevtralnosti se uporabniki poslužujejo različnih tehnik racionalizacije tega vedenja, ki jim pomagajo vzdrževati pozitivno samopodobo. Družbena sprejemljivost se je pokazala tudi v uporabi tehnike upravičevanja, da to »počno vsi in zato ni nič takega«. Na drugi strani pa so določeni dejavniki, ki posameznike odvrčajo od spletnega piratstva: zaznano tveganje, koristi originalnih datotek in slabosti za družbo. Prva dva dejavnika spadata med zaznane posledice in imata močan neposreden vpliv na posameznika. Že Limayem, Khalifa in Chin (2004), kasneje pa tudi Yoon (2011), so ugotovili, da na posameznikovo odločitev močno vplivajo potencialni izidi, bodisi kot zaznano tveganje bodisi kot zaznane koristi. Med vrstami tveganja, ki jih zaznavajo udeleženci, so omenili tveganje obtožbe ali pregona, funkcijsko tveganje in psihološko tveganje. Zaznane koristi originalnih datotek so v njihovem simbolnem pomenu, oblikovanju kolekcij, pridobitvi dodatnih vsebin in vsebin, nedostopnih v piratskih datotekah.

Rezultati naše raziskave na temo spletnega piratstva nudijo koristne smernice tako za oblikovanje politike zaščite intelektualne lastnine kot tudi industriji in za nadaljnjo proučevanje tematike. Dosedanji napor, usmerjeni v zmanjševanje obsega piratstva, so sprva obsegali predvsem izobraževanje porabnikov in legalne aktivnosti proti operaterjem omrežij. Sledile so pravne grožnje in akcije proti manjšim skupinam posameznikov, vendar brez večjega uspeha (Taylor et al., 2009). To velja tudi za Slovenijo, kjer je kljub velikemu deležu piratstva kazenski pregon v veliki meri neučinkovit (BSA, 2011; Tržni inšpektorat RS, 2012). Izhajajoč iz rezultatov pričujoče študije, lahko vzvode za upravljanje spletnega piratstva iščemo tako med motivatorji kot zaviralci. Z vidika nosilcev institucionalne, npr. regulativne, politike in industrije, se v posameznikovem procesu odločanja običajno poskuša zmanjšati vlogo motivatorjev in povečati vlogo zaviralcev. Dosedanji poskusi vzbujanja etične vprašljivosti spletnega piratstva in uporabe zakonskih in pravnih sredstev se niso izkazali za tako uspešne. Močni domeni odločanja iz pričujoče raziskave sta predvsem zaznane koristi piratskih datotek in zaznane koristi originalnih datotek. Možno je torej iskati načine, kako

zmanjšati porabnikovo zaznavanje koristi nalaganja s spleta, npr. z vidika stroškov. Druga pot pa je povečevanje koristi nakupa originalnih datotek – ne le specifičnih, kot jih predstavlja ta študija, temveč konkurenčnih koristi piratskih datotek, npr. z vidika dostopnosti, cene.

Pri upoštevanju rezultatov raziskave naj izpostavimo tudi nekatere omejitve. Glede na kvalitativen značaj raziskave je pomembno izpostaviti, da je posploševanje dobljenih ugotovitev omejeno oz. je pri tem potrebna določena mera previdnosti. En vir pristranskosti je nabor sodelujočih, ki je potekal po načelu snežene kepe. Izvedena raziskava je naslovlila spletno piratstvo na splošno, pričakovati pa je določene razlike v dejavnih glasbenega, filmskega ali programskega spletnega piratstva. Kljub omejitvam predstavlja ta raziskava eno redkih sistematičnih študij o nalaganju piratskih datotek z vidika motivatorjev in zaviralcev v slovenskem prostoru.

REFERENCE

1. Al-Rafee, S. & Cronan, T.P. (2006). Digital Piracy: Factors that Influence Attitude Toward Behavior. *Journal of Business Ethics*, 63(3), 237–259.
2. BASCAP. (2011). Estimating the Global Economic and Social Impacts of Counterfeiting and Piracy. Pridobljeno 3.10.2011 s <http://www.iccwbo.org/uploadedFiles/BASCAP/Pages/Global%20Impacts%20-%20Final.pdf>.
3. Bhattacharjee, S., Gopal, R., Lertwachara, K. & Marsden, J. R. (2006). Whatever Happened To Payola? An Empirical Analysis of Online Music Sharing. *Decision Support Systems*, 42(1), 104–120.
4. Bonner, S. & O'Higgins, E. (2010). Music piracy: ethical perspectives. *Management Decisions*, 48(9), 1341–1354.
5. Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 2, 77–101.
6. Bryman, A. (2001). *Social Research Methods*. New York: Oxford University Press.
7. BSA. (11.5.2010). Piratstvo programske opreme v Sloveniji kljub gospodarski krizi pada. Pridobljeno 31.3.2012 s http://portal.bsa.org/globalpiracy2009/pr/pr_slovenia.pdf
8. Calluzzo, V. J. & Cante, C. J. (2004). Ethics in Information Technology and Software Use. *Journal of Business Ethics*, 51(3), 301–312.
9. Chiou, J.S., Huang, C. & Lee, H. (2005). The Antecedents of Music Piracy Attitudes and Intentions. *Journal of Business Ethics*, 57(2), 161–174.
10. Coyle, J.R., Gould, S.J., Gupta, P. & Gupta, R. (2009). To buy or to pirate?: The matrix of music consumers' acquisition-mode decision-making. *Journal of Business Research*, 62(10), 1031–1037.
11. Cronan, T. P. & Al-Rafee, S. (2008). Factors that Influence the Intention to Pirate Software and Media. *Journal of Business Ethics*, 78(4), 527–545.
12. d'Astous, A., Colbert, F. & Montpetit, D. (2005). Music Piracy on the Web – How Effective are Anti-Piracy Arguments? Evidence from the Theory of Planned Behaviour. *Journal of Consumer Policy*, 28(3), 289–310.
13. Dacin, T. & Murphy, P.R. (2011). Psychological Pathways to Fraud: Understanding and Preventing Fraud in

- Organizations. *Journal of Business Research*, 101(4), 601–618.
14. Denegri-Knott, J. (2004). Sinking the Online "Music Pirates." Foucault, Power and Deviance on the Web. *Journal of Computer Mediated Communication*, 9(4).
  15. Freestone, O. & Mitchell, V. (2004). Generation Y Attitudes Towards E-ethics and Internet-related Misbehaviours. *Journal of Business Ethics*, 54(2), 121-128.
  16. Glass, S. & Wood, A. (1996). Situational Determinants of Software Piracy: An Equity Theory Perspective. *Journal of Business Ethics*, 15(11), 1189–1198.
  17. Goles, T., Jayatilaka, B., George, B., Parsons, L., Chambers, V., Taylor, D. & Brune, R. (2008). Softlifting: Exploring determinants of attitude. *Journal of Business Ethics*, 77(4), 481-499.
  18. Gopal, R. D., Sanders, G. L., Bhattacharjee, S., Agrawal, M. & Wagner, S. C. (2004). A behavioral model of digital music piracy. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*, 14(2), 89–105.
  19. Harris, L.C. & Dumas, A. (2009). Online consumer misbehaviour: an application of neutralization theory. *Marketing Theory*, 9(4), 379-402.
  20. Hennig-Thurau, T., Henning, V. & Sattler, H. (2007). Consumer File Sharing of Motion Pictures. *Journal of Marketing*, 71(4), 1-18.
  21. Higgins, G., Wolfe, S. & Marcum, C. (2008). Music Piracy and Neutralization: A Preliminary Trajectory Analysis from Short-Term Longitudinal Data. *International Journal of Cyber Criminology*, 2(2), 324-336.
  22. Hinduja, S. (2007). Neutralization theory and online software piracy: An empirical analysis. *Ethics and Information Technology*, 9(3), 187-204.
  23. Hsu, J. L. & Shiu, C. W. (2008). Consumers' willingness to pay for non-pirated software. *Journal of Business Ethics*, 81(4), 715-732.
  24. Ingram, J.R. & Hinduja, S. (2008). Neutralizing Music Piracy: An Empirical Examination. *Deviant Behavior*, 29(4), 334-366.
  25. Jones, T.M. (1991). Ethical decision making by individuals in organizations: An issue-contingent model. *Academy of Management Review*, 16(2), 366-395.
  26. Kini, R.B., Ramakrishna, H. V. & Vijayaraman, B. S. (2003). Shaping of Moral Intensity Regarding Software Piracy: A Comparison between Thailand and U.S. Students. *Journal of Business Ethics*, 49(1), 91–104.
  27. Klemenčič, S. & Hlebec, V. (2007). *Fokusne skupine kot metoda presojanja in razvijanja kakovosti izobraževanja*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
  28. Krueger, R. A. & Casey, M. A. (2009). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research*. London: Sage.
  29. Kumar V., Aaker D. A. & Day G. S. (1999). *Essentials of Marketing Research*. New York, NY: John Wiley & Sons, Inc.
  30. Kwong, K. K., Yau, O. H. M., Lee, J. S. Y., Sin, L. Y. M. & Tse, A. C. B. (2003). The Effects of Attitudinal and Demographic Factors on Intention to Buy Pirated CDs: The Case of Chinese Consumers. *Journal of Business Ethics*, 47(3), 223-235.
  31. LaRose, R., Lai, Y. J., Lange, R., Love, B. & Wu, Y. (2005). Sharing or Piracy? An Exploration of Downloading Behavior. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11(1), 1-21.
  32. Levin, A. M., Dato-on, M. C. & Manolis, C. (2007). Deterring illegal downloading: The effects of threat appeals, past behavior, subjective norms, and attributions of harm. *Journal of Consumer Behaviour*, 122, 111-122.
  33. Limayem, M., Khalifa, M. & Chin, W. W. (2004). Factors motivating software piracy: a longitudinal study. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 51(1), 414-425.
  34. Lysonski, S. & Durvasula, S. (2008). Digital Piracy of MP3s: Consumer and Ethical Predispositions. *Journal of Consumer Marketing*, 25(3), 167–178.
  35. Mattelart, T. (2009). Audio-visual Piracy: Towards a Study of the Underground networks of cultural Globalization. *Global Media and Communication*, 5(3), 308–326.
  36. McDaniel, C.Jr. & Gates R. (1998). *Marketing Research Essentials*. Ohio, Cincinnati: Southwestern College Publishing.
  37. MGRT. (2.2.2012). Informacija o postopku podpisa sporazuma ACTA. Pridobljeno 31.3.2012 s http://www.mgrrt.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/8149/
  38. Morris, R.G. & Higgins, G.E. (2009). Neutralizing Potential and Self-Reported Digital Piracy: A Multitheoretical Exploration Among College Undergraduates. *Criminal Justice Review*, 34(2), 173–195.
  39. Morton, N.A. & Koufteros, X. (2008). Intention to Commit Online Music Piracy and its Antecedents: An Empirical Investigation. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 15(3), 491–512.
  40. Nandedkar, A. & Midha, V. (2012). It won't happen to me: An assessment of optimism bias in music piracy. *Computers in Human Behavior*, 28, 41–48.
  41. Peace, A.G., Galletta, D.F. & Thong, J.Y.L. (2003). Software piracy in the workplace: A model and empirical test. *Journal of Management Information Systems*, 20, 153-177.
  42. Phau, I. & Ng, J. (2010). Predictors of Usage Intentions of Pirated Software. *Journal of Business Ethics*, 94(1), 23-37.
  43. Shanahan, K.J. & Hyman, M.R. (2010). Motivators and enablers of SCOURing: A study of online piracy in the US and UK. *Journal of Business Research*, 63(9-10), 1095-1102.
  44. Shang, R., Chen, Y. & Chen, P. (2008). Ethical Decisions About Sharing Music Files in the P2P Environment. *Journal of Business Ethics*, 80(2), 349-365.
  45. Sinha, RK, & Mandel, N. (2008). Preventing Digital Music Piracy: The Carrot or the Stick? *Journal of Marketing*, 72(1), 1-15.
  46. Skyes, G. & Matza, D. (1957). Techniques of neutralization: a theory of delinquency. *American Sociological Review*, 22(6), 664–670.
  47. Tang, J.H. & Fam, C.K. (2005). The effect of interpersonal influence on softlifting intention and behaviour. *Journal of Business Ethics*, 56(2), 149-161.
  48. Taylor, S.A., Ishida, C. & Wallace, D.A. (2009). Intention to Engage in Digital Piracy: A Conceptual Model and Empirical Test. *Journal of Service Research*, 11(3), 246-262.
  49. Triandis, C. (1980). Values, attitudes and interpersonal behavior. V Page, M.M. (ur.), *Proceedings Nebraska symposium, Motivation, Beliefs, Attitudes and Values* (str.159–295). Nebraska: University of Nebraska Press.
  50. Williams, P., Nicholas, D. & Rowlands, I. (2010). The attitudes and behaviours of illegal downloaders. *Aslib Proceedings: New Information Perspectives*, 62(3), 283–301.
  51. Yoon, C. (2011). Theory of Planned Behavior and Ethics Theory in Digital Piracy: An Integrated Model. *Journal of Business Ethics*, 100(3), 405–417.
  52. Yu, S. (2010). Digital Piracy and Stealing: A Comparison on Criminal Propensity. *International Journal of Criminal Justice Sciences*, 5(2), 239–250.